

## РЕЦЕНЗИЯ

относно дисертационен труд на Йордан Георгиев

„Театралният път на режисьора Слави Шкаров“

от проф. д. изк. Николай Йорданов

Основен обект на дисертационния труд на Йордан Георгиев е творческият път на театралния режисьор Слави Шкаров (1941-1988), неговият работен метод и художествените постижения в най-ярките му спектакли.

Представеният за защита труд е структуриран в две основни глави, всяка от които има свои раздели и подраздели. Към тях има увод, изводи в края на текста, също приложения и библиография. Заедно с тези части общият обем от работата надхвърля 270 страници. Ще цитирам и заглавията на двете основни глави на дисертационния труд, защото те показват базисните цели на това изследване: „Метод на работа с актьора. Визуална среда и музикално оформление в спектаклите на Слави Шкаров“ и „Тематични и жанрови характеристики на спектаклите на Слави Шкаров. Най-значими творчески постижения“. В тях последователно се разкриват биографични данни, контекстуални характеристики, конкретни художествени решения, моменти от творческия процес.

Дисертантът стъпва върху съществуващи театрални изследвания за периода, върху критически статии и интервюта от времето, което разглежда, върху днешни спомени на актьори, сценографи и композитори, работили с него (съществена част от тези спомени идват от специално направени за тази цел интервюта от Й. Георгиев). В библиографията всички студии и статии за Слави Шкаров са систематизирани, както и интервюта със и за него. Техният брой е впечатляващ и в този проучвателен момент работата може да претендира за изчерпателност.

Й. Георгиев ситуира исторически фигурата на Слави Шкаров сред кръга от режисьори, които навлизат в българския театър след средата на 60-те години на миналия век: Крикор Азарян, Красимир Спасов, Николай Поляков, Младен Киселов, Любен Гройс, които окончателно налагат режисьорската фигура като определяща за театралния процес във всяко едно

отношение: изборът и интерпретацията на текста, работата с актьорите, сценографите и композиторите, цялостното изграждане на спектакъла като субективен творчески израз. Десетилетията на 70-те и 80-те години се оказват най-плодотворни в творческата биография на Слави Шкаров и именно те попадат във фокуса на вниманието на дисертанта.

Изходната позиция на автора относно творческия метод на Слави Шкаров е ясно изведена още в самото начало на дисертационния труд: „неговата методика представлява съчетание от елементи и принципи от различни, дори разнопосочни естетически платформи.“ (с. 13). Това дава основание на Я. Георгиев по-късно да свърже присъствието на Слави Шкаров с началото на постмодерното усещане, да го разглежда като предвестник на процеси, които ще се развият в българския театър през 90-те години на 20. век. Авторът се позовава и на подобни твърдения в интервюта с театроведа Ромео Попилиев, с режисьора Красимир Спасов, с актьора Косьо Станев и др.

Анализирайки работния метод на режисьора Сл. Шкаров, Й. Георгиев подчертава като определящи за неговия подход: много сериозният предварителен действителен анализ, неотменната собствена сценична редакция на текста за театър, смесване на жанровите ключове в един и същ спектакъл, колективната работа с актьорите, към които подхожда с внимание, но и с провокации, за да отключи тяхното парадоксално мислене и въображение по време на репетициите, а и след тяхното приключване. Това предполага и насърчаването на игровата импровизация, макар че в крайна сметка режисьорът цели да постигне своя идеал за сценично присъствие – безусловният актьор. Намирам за много точно това заключение, защото мисля, че през 80-те години едни от най-добрите постижения в българския театър могат да се характеризират чрез контрапункта: безусловна актьорска игра в условна среда. В една или друга степен това се отнася например за режисьорските постижения и на Маргарита Младенова, и на Стоян Камбарев, впрочем и те, както и Слави Шкаров, работили като режисьори в Русенския театър. В тази част от работата се разкрива детайлно репетицията като същинска част от творческия процес в активната постановъчна дейност на Слави Шкаров. Това е важен принос на дисертацията, защото днес този начин на работа все повече остава встрани от подходите на по-младите поколения театрални режисьори.

Й. Георгиев търси не само поколенчески връзки и общи нагласи между Слави Шкаров и неговите съвременници, но и последващи развития на неговия режисьорски стил. Интересни са аналозиите, които той открива между театралните средства и художествените стилистики на Слави Шкаров и тези на Александър Морфов (посочвайки и фактологичните обстоятелства за това – Александър Морфов е бил сценичен работник в Сливенския театър, когато Слави Шкаров поставя на негова сцена).

Авторът се опитва да определи основните белези, които характеризират спектаклите на Слави Шкаров – той ги вижда в мозаечната структура на неговите постановки и в сюрреалистичната образност (която е разкрита с примери, доказващи ярки визуални решения, причудливост на персонажите, неочаквани ситуации и обстановка, в които те са поставени).

Дисертацията извежда най-значимите спектакли в творческата биография на Слави Шкаров. Това е осъзнат естетически избор на Й. Георгиев, познавайки цялото творчество на режисьора; подчертана е значимостта на „Ричард III“ от Уилям Шекспир, „Балада за тъжната кръчма“ от Едуард Олби, „Кръчмата под зеленото дърво“ от Петер Ковачик, „Боряна“ от Йордан Йовков, „От земята до небето“ от Никола Русев, „Босилек за Драгинко“ от Константин Илиев, „Амадеус“ от Питър Шафър, „Кошници“ от Йордан Радичков, „Праг“ от Алексей Дударев, „Ревизор“ от Николай Гогол, „Кучешко сърце“ и „Съзаклятието на лицемерите (Молиер)“ от Михаил Булгаков. В направената реконструкция тези спектакли буквално оживяват. Това е един от същностните приноси на тази работа.

Й. Георгиев отделя и специално внимание на художествените компромиси, които Слави Шкаров е трябвало да прави в постановките си върху идеологически обременена съвременна българска драматургия. С цитати от интервюта и спомени авторът доказва, че това е своеобразна сделка на талантливия режисьор по това време с ръководствата на театрите – поставя се една конюнктурна пиеса срещу възможността да поставиш друга по твой избор. Подобно наблюдение е и своеобразно обобщение за логиката на противоречивите репертоарни избори, диктувани през 70-те и 80-те години както от политическата конюнктура, така и от естетическите избори на режисьорите.

Всички констатации, наблюдения, очертани характеристики и цитирани мнения за режисьорския метод и стил на Слави Шкаров са

обобщени в края на дисертация в частта „Изводи“. Там се концентрират аналитичните усилия на автора, за да очертае чрез категорични констатации запомнящия се постановъчен подход на режисьора. В тази част специално са открити следните свръхобобщени характеристики и художествени резултати в неговата постановъчна дейност: хибридизация на различни естетически принципи; предпочитан жанр – трагикомедията; силна авторизирана редакция на текста и негова неочаквана сценична интерпретация; мозаечна, фрагментирана структура на неговите постановки; сюрреалистична образност, която предполага подсъзнателна и фантазна логика на композиционното им разгръщане.

В приложението към работата са цитирани ярки мнения – своеобразни квинтесенции за творчеството на Слави Шкаров на водещи български режисьори – М. Младенова, Пл. Марков, Ст. Камбарев, Кр. Азарян, Д. Гочев, на театроведа В. Груева и на актьора Н. Мандаджиев. Това е вместо послеслов за значимостта на неговата фигура за развитието на българския театър през 70-те и 80-те години на 20. век.

Погледната като цяло дисертационният труд, който предлага Й. Георгиев за защита, представлява амбициозно и добросъвестно изследване на творческия път на режисьора Слави Шкаров, стъпило върху сериозно и щателно проучване на съществуващите източници на съхранената памет за него и неговите постановки: описания на създадените от него спектакли, интервюта със самия него, критически рецензии, спомени на участници в работните му екипи, обобщаващи мнения за неговото творчество. Работата очертава портрета на един талантлив, креативен и екстраординарен артист. Аналитично са разкрити неговия режисьорски стил, работната му методология и начина, по който той изгражда своите спектакли. Най-значимите от тях са реконструирани като творческа атмосфера, като път от превръщането им от търсения в различни посоки до завършени художествени произведения, като оригинални интерпретации на един или друг текст, като послания и картинност. Не е без значение фактът, че това е първото цялостно проучване на приноса на Слави Шкаров за развитието на българския театър и това придава по-голяма тежест на приносите на труда на Й. Георгиев. Също така бих искал да подчертая и обстоятелството, че насочването на интереса към този режисьор позволява да се види по-детайлно и творческата ситуация в извънстоличните театри през този период, която обикновено остава леко

затъмнена поради преобладаващия интерес на критиката и театралните изследвания към софийските сцени.

Разбира се, биха могли да се отправят и някои пожелания към тази работа, особено ако тя има намерение да бъде публикувана като монография. На места цитатите са доста дълги и биха могли да бъдат съкратени. Понякога има връщания към започнати по-рано в текста подтеми – те биха могли да се обединят в общи части. Някои от понятията, с които си служи Й. Георгиев в своя анализ са взети от изказаните и цитирани мнения за него. Например постмодернизмът, за който говорят Красимир Спасов и Ромео Попилиев, или сюрреализмът, подчертан в изказванията на Ивайло Христов и Косьо Станев. Бих препоръчал малко повече критическа дистанция към тези понятия, не че те са неточно употребени, а че се нуждаят от повече обяснения от страна на самия автор. Може да се подчертае още по-силно склонността на Слави Шкаров към авторския режисьорски театър, тръгвайки от свърхинтерпретация на един или друг текст. И да, в това отношение, той се доближава да първите проявления на постмодерния и на постдраматичния театър, макар че той самият не мисли чрез тези понятия – интервютата с него и спомените на неговите колеги говорят по-скоро за интуитивно постигнат собствен път.

Но подобни пожелания към една бъдеща евентуална редакция на текста, ако той бъде насочен към публикация, ни най-малко не омаловажават постигнатите резултати и приносите на представения дисертационен труд. Напротив, те идват тъкмо защото намирам това изследване за ценно и сериозно и бих препоръчал то да извърви своя път до срещата му с повече читатели, които ще се докоснат не само до една ярка творческа фигура, но ще могат да разберат повече за креативната ситуация в българския театър през последните две десетилетия преди обществените промени.

Накрая би искал да подчертая изключителното трудолюбие и последователност на усилията на Й. Георгиев, за да представи в завършен вид настоящия дисертационен труд. Издирваческата работа, вниманието към всеки детайл в намерените материали, желанието да се свърже емпириката с духа на времето са качества, които не се срещат много често в подобни творчески портрети и всъщност точно тези качества превръщат един интересно и добросъвестно очертан творчески портрет в театроведско

изследване, притежаващо всички качества да му бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

Убедено гласувам „Да“.